

דיוקן המשוררת כמורה

מיטל ניסים כתבה ספר שירה עם צווארון כחול

בעקבות השקת ספר שירת השני של מיטל ניסים, "מורה עוברת קבלן" (עורך: רוני סומק, הוצאת פרדס, 2016), 11.8.2016, סטודיו הנמלה, נמל חיפה

7 ודם שהחל אירוע ההשקה של ספר שירי ריה השני של המשוררת מיטל ניסים (ילידת 1983, חיפה), "מורה עוברת קבלן", שקדם לו הספר "פרובינציאלית" (עורכת: לילך ובר, הוצאת פרדס, 2012), ניי גשתי אל מנחה האירוע, ואדים נמירובסקי, ואמרתיו לו: "הילדים שלי מאוד אוהבים אותך, אפשר חתימה?" נמירובסקי, שכיכב בתוכנית הריאליטי המוסיקלית "אקס פקטור", שמח ובלתי היסוס חתם "מלך התרבות" והזמין אותי להופעה שלו בקפה מסדה בעיר.

כשניגשתי לכתוב על שירתה של מיטל ניסים חשבתי על הכינוי המטאפורי הזה, "מלך התרבות", שנמירובסקי העניק לעצמו ושאלתי את עצמי אם ניסים, למשל, יכולה היתה גם היא להגדיר את עצמה כמלכת תרבות, כלומר כמשוררת? התשובה למקרא שירתה היא כנראה שלילית.

שני עורכי ספריה אומרים על שירתה דברים מעט שונים בהקשר הזה. כפתח ספרה הראשון נכתב כי אמנם השירים קובצו "תחת השם פרובינציאלית, אבל זו לא שירה פרובינציאלית. זוהי שירה שהולכת בגדולות". גם המשורר רוני סומק, העורך של הספר השני, פתח את הערב באמרו כי "זה ספר שירה עם צווארון כחול, שמוכיח שאפשר להפשיט מה שירה את בגדי החג שלה ולכתוב על כל נושא באהבה גדולה", וכי "הספר הזה מאיר את המ קומות באור קטן, לא באור של פרויקטור, אבל מצליח ליצור אור גדול".

והנה, חרף הרצון של עורכי הספרים, ואולי גם של המשוררת עצמה, להלך בגדולות, שירתה עדיין נמצאת בשלב של חיפוש עצמי ובחינת הזהויות שלה באופן שטרם הגיע להכרעות משמעותיות, כלומר שהיא עדיין בשלב המתעצב שלה.

השיר הפותח את ספרה הראשון של ניסים נקרא "תקווה" ואלו טוריו הראשונים: "זו הפ נטויה / שאני שוֹרֶת / את זה / בלי להכנע

למכונה / שפולטת מורות / עם אדם על השן / עם קשקוש בשיער / ופעם מלים שמבטאות / את מה שתכנית הלימודים התכונה" (פרובינציאלית, עמ' 5). כאן אפשר כבר לראות ממה האני המשוררי של ניסים מורכב עד כה: מצד אחד מורה שעומדת להיכנס לתוך מערכת נורמטיבית עם מוסכמות מקובלות של משרד החינוך, ומצד שני משוררת המסמלת את הצד הפראי, המתנגד, מפר הסדר של החברה. התימה הזאת חוזרת בלא מעט משירי שני הספרים. כפתיחת שיר נוסף מתוך הספר הראשון היא כותבת: "לא נסעתי להפגנת המשוררים בתל אביב. זה עבר לידי. אולי כי באותו היום נקבעה השתלמות (שבשלה) / לליחות חקמים פלוס הרגמה / וכמורה חדשה עלי לחיות בתודעת הכן, / הכן המחלט" (שם, עמ' 9). נראה כי העיסוק במיקום הגיאוגרפי של מרכז (תל אביב) ושוליים (חיפה) הוא פחות משמעותי בעיני המשוררת, ויותר מהותית לה הבחירה במקצוע ההוראה לעומת עצם היותה משוררת או אמנית טוטלית.

בשיר עוקב, "לכביש חיפה-עכו", היא כותבת על הקושי הזה שהיא מרגישה בצורה ישירה: "בדרך לעבודה ומגית / בשביל משפחת של אלה חמש מאות שקל / אני רוצה לטבע בנחל הקישון... / אני כבר מזמן לא חולמת / להיות איזו וידגיניה וולף מקומית / שמתפרנסת מקתיבה" (עמ' 11).

עיסוק זה של תנועה בין חיים נורמטיביים של עבודה בהוראה לספרות לבין חיים פראיים כמשוררת חסרת גבולות ממשיך לה עסיק את מיטל ניסים גם בספרה השני, ששמו נרמה כשייך לימים של המחאה החברתית (ואמנם הספר ראה אור בשיתוף עם "גריי לה תרבות", שהיתה פעילה מאוד אז). בספר הראשון היא מקדישה שיר למשוררת הנערצת עליה, סילביה פלאת' (עמ' 45), ואילו בספר עם המשוררת הטוטלית יונה וולך. בשיאו של הפרק הזה, בשיר הנושא את שמו, "מכתב ליונה וולך", היא כותבת בצער על תחושת התבוסה שלה: "אני אמא לשני ילדים / תפרו אותי בקלקה", ובהמשך, בסוף השיר: "ולא יד עתי שעשיתי מעצמי מסגרת / הי יונה, / אני מצטערת" (עמ' 24-25). מתחשק לומר לה,

למיטל ניסים, כי אפשר לשווד גם תוך מאבק עם החיים או גם מתוך מקומות שדורשים ממך כניסה למסגרות. היא בעצמה עושה את זה בלא מעט משירי הספר החדש, כמו למשל בשיר החשוב "לאן נלך עם הרעב", שמוקד דש למורה האידיאליסט אדם ורטה (עמ' 10), ולמעשה בכל שיר שלה כמעט יש מאבק בין המסגרת לבין השירה שיכולה לפרוץ אותה. אלא שלמאבק הזה בין הקצוות יש מחיר, ודוגמה לו יכולה לבוא בשירי הפרק החותם את ספרה החדש, שנקרא "חלביצה", על שם אותו ממתק נוגט מסורתי שהיה נהוג באזור רים שהיו בשליטת האימפריה העות'מאנית, כגון בולגריה, רומניה וארץ ישראל, ושעור סק בזהות העדתית של המשוררת. באירוע ההשקה אמרה איילה חננאל, מי שקיבלה את ניסים לעבודה במקצוע ההוראה, כי להגדירה כמשוררת ישראלית-מזרחית זוהי המעטה והחלשה. מנגד אמר המשורר והסופר רון רהן כי ניסים מתמודדת עם שאלת זהותה המזרחית ללא פחד ובאופן מורכב.

שניהם לא דייקו. המעטה והחלשה אין בשירים הללו והפואטיקה של ניסים באה בהם לידי ביטוי יפה, לעתים אף משוחרר, אבל מצד שני גם מורכבות גדולה מדי אין כאן, אלא רק נגיעות ראשונות בנושא שהוא בוודאי הרבה יותר טעון מכפי שהוא מוצג בספר הזה. בשיר "ממצרים" כותבת ניסים בסרקוזם: "על כש אני קוראת את הדרד בוסני / על הילד מוסא שחצני חצני / ולא לגמרי שחר אכל רוצה / וקוראים לו חלביצה / והוא משתוף שעות / וזה לא הולך לו / ואיזה דפאון להיות / חלביצה / ועוד יותר דפאון / חלביצה / בלי שום רגשות אשם / פמוני / עם מטפלת הונגריה בנפרון / וידיש בכל קרן רחוב ואני / נגדרת אחריה / אחרי תנועת הגופיה שלי פנימה בסדר / אל תוך המכנסים / שלא אהיה שלומפר / אבל באנו ממצרים" (עמ' 29).

אלו באמת נגיעות ראשונות וטיפול מעל לפני השטח בשאלת הזהות העדתית. מעמיקה יותר היא ההתייחסות למקצוע ההוראה מצד המשוררת והרצון שלה למרוד במסגרותיו, אבל כאמור גם שם יש לרברים מחיר, בינתיים מי שמשלמת אותו היא יותר המשוררת ופחות המורה.